

22.9.2004

2678/2/02

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Ilkka Rautio

Esittelijä: Vanhempi oikeusasiamiehensihteeri Henrik Åström

**KOULUN VASTUU OPPILAIDEN TURVALLISUUDESTA
MOPOKASTAJAISISSA**

1
OMA ALOITE

Helsingin Sanomissa oli 22.8.2002 lehtikirjoitus "Mokujumpan tutkinnassa ei ole ilmennyt rikosta". Lehtikirjoituksessa käsiteltiin Kaustisen kunnan asuntolassa 15.8.2002 tapahtunutta oppilaiden ns. mopokastajaistilaisuutta. Kirjoituksen mukaan tapahtumasta aiheutui seitsemälle oppilaalle vammoja, jotka vaativat sairaalahoitoa.

Päätin 14.11.2002 omana aloitteena tutkia asian ja erityisesti sen, mikä on koulujen vastuu ja tehtävä tämäntapaisen ongelman torjumisessa yleensä ja erityisesti lehtikirjoituksessa tarkoitettussa tapauksessa. Lisäksi päätin tutkia poliisiviranomaisten asiassa suorittaman esitutkinnan riittävyttä ja sitä, oliko ollut asianmukaista, että asiaa ei siirretty syyttäjän harkittavaksi.

- - -

3
RATKAISU

3.1
Tapahtumat

Kaustisen poliisilaitokselle tehtiin 18.8.2002 tutkintapyyntö (- - -). Tutkintapyyntöön mukaan ilmoittajan tytär oli osallistunut ensiluokkalaisena Kaustisen musiikkilukion ns. mokutuskastajaisiin. Tytär oli tullut sen seurauksena lauantai-iltana niin huonoon kuntoon, että hänet oli täytynyt vielä Vetelin terveyskeskukseen. Sieltä hänet oli edelleen siirretty Kokkolan keskussairaalaan. Keskussairaalassa oli kastajaistilaisuuden seurauksena hoidettu kaikkiaan kahdeksan musiikkilukion oppilasta.

Poliisin suorittamissa kuulusteluissa kävi ilmi, että mokutus oli ollut vapaaehtoista ja että oppilaat olivat mieltäneet mokutukseen osallistumisen vapaaehtoiseksi. Oppilaat olivat kuitenkin toisaalta kokeneet osallistumisen musiikkilukion sisäisen hengen kannalta velvoittavana siten, että ainoastaan mokutuksen läpikäynyt oli "täysiverinen" musiikkilukiolainen ja saattoi osallistua opiskeluun ja musiikkilukion muuhun toimintaan täysivaltaisena jäsenenä.

Selvityksen mukaan tapahtuma oli alkanut maanantaina 12.8. ja jatkunut tiistaina, keskiviikkona sekä torstaina 15.8.2002, jolloin kouluajan jälkeen pidettiin ns. kastajaisjuhla musiikkilukion tiloissa. Muut tilaisuudet oli pidetty kouluajan ulkopuolella musiikkikoulun asuntolan pihalla. Kaustisen kunta ylläpitää asuntolaa. Asiassa laaditut kuulustelupöytäkirjat vahvistavat mopokastajaistilaisuuden edellä kuvatun kulun.

Tutkinnassa on käynyt selville, että kaikkiin ohjelman tilaisuuksiin on sisällytetty kohtia, jotka merkitsivät osallistujille suhteellisen pitkäjäksoista, tiettyihin lihasryhmiin kohdistuvaa fyysistä rasitusta. Olosuhteet olivat lähes helteiset, jolloin rasittavuus on korostunut ja nesteytyksestä huolehtiminen on ollut erityisen tärkeää. Tämä on osin laiminlyöty, jolloin oli syntynyt olosuhde, jossa kyseiset sairaustilat ovat syntyneet.

Poliisitutkinta-aineistosta käy selville, että ainakin musiikkilukion rehtori A:lla oli ollut etukäteen tieto tapahtumasta ja tapahtuman ohjelma on esitetty hänelle jo keväällä 2002. Ohjelmasta vastaavat opiskelijat olivat osallistuneet tapahtuman valmisteluihin kouluaikana.

Kaustisen kihlakunnan poliisilaitoksen tekemän tutkintapyynnön ja esitutkintaviranomaisen 12.9.2002 tekemän päätöksen mukaan oli poliisin suorittamassa tutkinnassa käynyt selville, ettei rikosta ollut tehty eikä ketään voitu panna syytteeseen (esitutkintalaki 43 § 1 mom. 1 kohta).

3.2

Arviointi

Tapahtuman ohjelma

Katson selvityksen osoittavan, että Kaustisen musiikkilukion ns. "mopokastajaistilaisuus" on alkanut jo maanantaina 12.8.2002 kunnan asuntolan pihalla kouluajan ulkopuolella. Ohjelma on jatkunut seuraavina päivinä samassa paikassa samoin kouluajan ulkopuolella. Ohjelma on päättynyt torstaina 15.8.2002, jolloin on pidetty ns. kastajaistilaisuus musiikkilukion musiikkisalissa, missä lukion rehtori A ja muita opettajia oli ollut läsnä. Muissa tilaisuuksissa ei ole koulun puolelta järjestetty valvontaa.

Useimmat opiskelijat, joita poliisi on kuullut ovat kertoneet osallistuneensa musiikkilukion mokujuumppaan so. he ovat käsittäneet tapahtuman musiikkilukion järjestämäksi. Kysymyksessä ollut "mopokastajaistilaisuus" on muodostanut ohjelmallisen kokonaisuuden, joka on koostunut ajalla 12. – 15.8.2002 toteutetuista erillisistä tapahtumista, joista valtaosa on toteutettu kouluajan ja koulun alueen ulkopuolella, mutta varsinainen kastajaistilaisuus koululla. Ko. tilaisuuksien ohjelman valmistelivat opiskelijoista ns. tutorit syksyllä 2001 kouluaikana pidetyissä yhteiskokouksissa. Rehtori A on kertonut, että oppilaat olivat keväällä 2002 näyttäneet hänelle koulun aloitukseen liittyvän ohjelman. Rehtori kertoo aikaisemmin rajoittaneensa tapahtumia, jos siihen on ollut aihetta. Suunnitelmissa ja järjestelyissä ei rehtori A:n mukaan ollut nyt moittimista.

Musiikkilukion vastuu tapahtumista

Perustuslain 16 §:n mukaan jokaisella on oikeus maksuttomaan perusopetukseen. Perustuslain 22 §:n mukaan julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen. Tuomioistuinten ja hallintoviranomaisten on valittava lain perusteltavissa olevista tulkintavaihtoehdoista se, joka parhaiten edistää perusoikeuksien tarkoituksen toteutumista ja joka ehkäisee ristiriidan perustuslain kanssa (PeVM 25/1994 vp, s. 3-4).

Lukiolain (629/1998) 21 §:n mukaan opetukseen osallistuvalla on oikeus turvalliseen opiskeluympäristöön. Säännöksen perusteluissa (HE 86/1997 s. 64) todetaan pykälän sisältävän perusopetuslain 29 §:ää vastaavan säännöksen, joka edellyttää toisaalta, että opetukseen tarkoitettavat tilat ja välineet ovat turvallisia, ja toisaalta velvoittaa koulutuksen järjestäjän huolehtimaan siitä, etteivät oppilaat joudu väkivallan tai muun kiusaamisen kohteiksi koulussa tai muussa koulun toiminnassa. Eduskunnan sivistysvaliokunnan perusopetusopetuslain 29 §:n säännöstä koskevan lausuman mukaan säännöksen tarkoituksena on asettaa kokonaisvastuu koululle oppilaan turvallisuudesta (SiVM 3/1998 s. 32).

Länsi-Suomen lääninhallituksen sivistysosasto toteaa 24.1.2003 asiasta antamassaan lausunnossaan, että opetukseen osallistuvilla on perusopetuslain 29 §:n ja lukiolain 21 §:n nojalla oikeus turvalliseen opiskeluympäristöön. Turvallisuus kattaa sekä fyysisen että psyykkisen turvallisuuden. Lääninhallituksen käsityksen mukaan koulutuksen järjestäjän tulee aktiivisesti toimia niin, että oikeus turvalliseen opiskeluympäristöön toteutuu. Mainitut koululainsäädännön säännökset ovat lääninhallituksen käsityksen mukaan sanamuodolta hyvin yleisluontoisia ja väljiä, joten käytännössä säännösten tulkinta jää ensisijaisesti koulutuksen järjestäjän tehtäväksi. Lääninhallitus on koulutuksen järjestäjille antamassaan informaatio-ohjauksessa korostanut koulujen ja kuntien ennakkoivaa, aktiivista ja suunnitelmallista toimintaa turvallisuuden takaamiseksi.

Koulujen toiminnan kannalta poikkeuksellisissa tilanteissa turvallisuuden merkitys korostuu. Opintoretket, leirikoulut, yökoulut, penkinpainajaiset ja "kastajaiset" ovat tyypillisesti sellaisia koulun arkipäivän toiminnasta poikkeavia tapahtumia, joissa koulutuksen järjestäjän tulee mahdollisimman huolellisesti varautua siihen, ettei oppilaiden turvallisuus fyysisesti tai psyykkisesti tapahtumien poikkeuksellisuuden vuoksi vaarannu. Etukäteen annettavalla ohjeistuksella ja opetushenkilöstön suorittamalla valvonnalla on pidettävä huoli siitä, että tapahtumat ovat säädösten ja määräysten mukaisia sekä noudattavat hyviä tapoja ja ovat kasvatuksellisilta tavoitteiltaan hyväksyttäviä.

Lääninhallitus katsoo, että Kaustisten musiikkilukion "mokutuksessa" opiskelijoiden turvallisuudesta ei ole parhaalla mahdollisella tavalla huolehdittu. Kun "mokutuksen" kohteena ovat olleet alaikäiset lukiolaiset, joista osa on lisäksi kokenut osallistuneensa tapahtumaan osittain sosiaalisen paineen vuoksi, ei opiskelijan oikeus turvalliseen opiskeluympäristöön ole toteutunut. Lääninhallituksen käsityksen mukaan koulun olisi tullut ohjeistuksella ja valvonnalla varautua tilanteeseen paremmin kuin tapahtumatietojen mukaan nyt on ollut laita.

Opetushallitus katsoo asiasta 22.6.2004 antamassaan lausunnossa, että oppilaitoksen toimesta järjestetty ohjelmallinen kastajaistilaisuus on ollut oppilaitoksen opetushenkilöstön toimesta valvottu tilaisuus, jossa oppilaat ovat esiintyneet. Tältä osin asiakirjoista ei ilmene, että toiminnassa olisi jäänyt toteutumatta lukiolain 21 §:n tarkoittama opiskelijoiden oikeus turvalliseen opiskeluympäristöön. Sen sijaan rehtorin ja opetushenkilökunnan valvontavastuun piiriin eivät kuulu opiskelijoiden järjestämät, opiskelulaitoksen toimintaan kuulumattomat tilaisuudet. Opetushallituksen näkemyksen mukaan toisen vuosikurssin opiskelijoiden järjestämä "mokutustilaisuus" ei ole kuulunut Kaustisen musiikkilukion rehtorin ja opetushenkilöstön valvontavastuun piiriin.

Olen samaa mieltä opetushallituksen lukiolain 21 §:n tulkinnasta, jonka mukaan koulun rehtorin ja opetushenkilökunnan valvontapiiriin eivät kuulu opiskelijoiden järjestämät, opiskelulaitoksen toimintaan kuulumattomat tilaisuudet, jotka toteutetaan kouluajan ulkopuolella ja muualla kuin koulussa. Kaustisen musiikkilukion "mokutustapahtumassa" on kuitenkin useita piirteitä, jotka ovat sitoneet sen koulun toimintaan. Ensiksikin ohjelman suunnittelu on tapahtunut kouluajalla koulunkäynnin yhteydessä ja ohjelmasuunnitelma on esitetty koulun rehtorille. Osa ohjelmasta on järjestetty välittömästi osana koulun toimintaa koulutiloissa.

Vaikka onkin ilmeistä, että pelkkä ohjelmasuunnitelma ei ole voinut paljastaa kaikkia tapahtumaan liittyviä terveydellisiä uhkia, on mielestäni koululle syntynyt velvollisuus arvioida ohjelmasuunnitelmaa myös oppilaiden mahdollisen kiusaamisen ja terveysuhkien kannalta, kun ohjelma on tehty näinkin kiinteässä yhteistyössä koulun kanssa. Tässä tapauksessa ohjelmasta on sitä paitsi ilmennyt, että siihen sisältyi muun muassa sammakkohyppelyä ja käsijumppaa. Ohjelma olisi sen vuoksi ollut syytä "käydä läpi" etukäteen myös siinä tarkoituksessa, että järjestävien oppilaiden kanssa selvittäisiin mahdolliset terveydellisten vaarojen uhat ja annettaisiin niiden välttämiseksi tarpeellinen ohjaus. Erikseen olisi ollut syytä korostaa osallistumisen vapaaehtoisuutta mutta myös sitä, että vapaaehtoisuus ei oikeuta minkäänlaista terveyttä vaarantavaa tai nöyryyttävää kohtelua. On syytä muistaa, että tässä asiassa tarkoitettuja tilaisuuksia järjestävät oppilaat ovat nuoria, joilla ei välttämättä ole sellaista kokemusta, joka auttaa esimerkiksi terveydellisten uhkien arvioinnissa tai kykyä hillitä liiallista innostusta ohjelman rasittavien osien toteuttamisessa. Koulun taholta annetulla etukäteisohjauksella voidaan nähdäkseni torjua vaaroja. Pidän sinänsä hyvänä, että koulu on pyrkinyt seuraamaan tapahtumia ja että ohjelma on esitetty rehtorille.

Edellä esittämälläni perusteella katson, että koululla olisi tässä tapauksessa ollut viime kädessä lukiolain 21 §:ään perustuva vastuu pyrkiä ohjaamaan tilaisuuksien ohjelman muotoutumista sellaiseksi, ettei siihen sisälly terveysuhkia ja myös korostaa oppilaille varovaisuutta tilaisuuteen osallistumisessa ja sen järjestämisessä.

Olen samaa mieltä Länsi-Suomen lääninhallituksen kanssa siitä, että perusopetuslain 29 §:n ja lukiolain 21 §:n säännökset velvoittavat koulutuksen järjestää toimimaan aktiivisesti niin, että oppilaan oikeus turvalliseen opiskeluympäristöön toteutuu. Koulutuksen järjestäjän tulee olla tietoinen

kokonaisvastuustaan oppilaan turvallisuuden toteutumisesta ja huolellisesti ennalta varautua turvallisuushkien torjumiseen esimerkiksi ohjeistusta antamalla ja siltä osin kuin se on mahdollista valvonnan järjestämisellä.

Käsitykseni mukaan Kaustisten musiikkilukion ns. "mopokatajaistilaisuudessa" ei huolehdittu opiskelijoiden turvallisuudesta parhaalla mahdollisella tavalla eikä lukiolain 21 §:n tarkoittama opiskelijoiden oikeus turvalliseen opiskeluympäristöön toteutunut. Koulun olisi käsitykseni mukaan tullut ohjeistuksella ja neuvonnalla varautua tilanteeseen paremmin. Edellä tarkoitettua laiminlyönnistä on nähdäkseni ensisijaisesti ollut vastuussa musiikkikoulun rehtori A.

Poliisin menettelyn arviointi

Esitutkintalain 43 §:n 1 momentin 1 kohdan mukaan esitutkinnan päätyttyä asia on saatettava syyttäjän harkittavaksi, paitsi jos tutkinnassa on käynyt selville, ettei rikosta ole tehty tai ettei ketään voida panna syytteeseen.

Länsi-Suomen lääninhallituksen poliisiosasto toteaa 6.4.2004 antamassaan lausunnossa, että kouluviranomaisten vastuun laajuus kuvatus kaltaisissa tilanteissa on tulkinnanvarainen seikka. Lainsäädäntö ei suoraan anna vastausta kysymykseen jonkinlaisen koulun puolesta määrättävän valvojan asettamisesta "mokutuksen" kaltaisiin tapahtumiin. Mikäli etukäteen on pienintäkin syytä epäillä eri oppilaitoksissa yleisten, edellä kuvatus kaltaisten "mokusrituaalien" asianmukaisuutta, olisi valvojan määrääminen poliisin lääninjohdon käsityksen mukaan vähintään moraalisesti velvoittavaa.

Tällainen kouluviranomaisten vastuun laajuuden oikeudellinen punninta kuuluu lääninjohdon käsityksen mukaan poliisia luontevammin syyttäjälle tai tuomioistuimelle, joten kysymys tutkinnan jatkamisesta olisi tullut saattaa syyttäjän ratkaistavaksi. Läänin poliisijohdon mukaan tutkinnanjohtaja B:llä on suoritettu tutkinnan ja syyttäjän kanssa käymänsä keskustelun perusteella kuitenkin ollut perusteltu syy tehdä päätös tutkinnan lopettamisesta.

Esitutkintalain 43 §:n 1 mom. antaa soveltajalleen määrätyn harkintavallan. Minulla ei ole perusteita katsoa, että tutkinnanjohtaja B olisi menettelyllään ylittänyt harkintavaltaansa kun hän on katsonut, ettei rikosta ollut tehty eikä ketään voitu panna syytteeseen. Koulun vastuun oikeudellisen tulkinnanvaraisuuden johdosta ja myös siihen nähden, että tapauksesta aiheutui melko vakavaakin terveydenvaaraa, olisi kuitenkin käsitykseni mukaan ollut perustellumpaa saattaa asia syyttäjän ratkaistavaksi.

Suunnitelma opiskelijoiden suojaamiseksi väkivallalta, kiusaamiselta ja häirinnältä

Lukiolain muuttamisesta annetulla lailla (478/2003) on lukiolain 21 §:ään lisätty uusi 2 momentti, jonka mukaan koulutuksen järjestäjän tulee laatia opetussuunnitelman yhteydessä suunnitelma opiskelijoiden suojaamiseksi väkivallalta, kiusaamiselta ja häirinnältä ja valvoa sen toteutumista. Opetushallituksen tulee opetussuunnitelman perusteissa antaa määräykset tämän suunnitelman laatimisesta.

Pyysin opetushallitusta lausumaan käsityksensä siitä, tulisiko suunnitelma, jonka koulutuksen järjestäjä laatii opiskelijoiden suojaamiseksi väkivallalta jne., sisältää myös sellaisia ohjeita, että edellä olevan tapauksen kaltaisilta, opiskelijan terveyttä vakavasti uhkaavilta tilanteilta voitaisiin välttyä.

Opetushallitus on lausunnossaan 22.6.2004 kertonut sisällyttäneensä 27.8.2003 antamiinsa opetussuunnitelman perusteisiin lukiolain 21 §:n 2 momentin tarkoittamaa suunnitelmaa koskevat määräykset. Ne on sisällytetty opiskelijahuoltoon koskevaan lukuun 4.3 sekä kodin ja oppilaitoksen yhteistyötä koskevaan lukuun 4.1.

Opetushallituksen lausunnon mukaan on sekä lukiolain että 1.8.2005 käyttöön otettavien opetussuunnitelman perusteiden hengen mukaista, että oppilaitoksissa jatkossa käsitellään opiskelijoiden turvallisuuteen ja terveyteen liittyviä kysymyksiä yhteistyössä myös ongelmia ja vaikeuksia ennaltaehkäisevästä näkökulmasta. Uusien opiskelijoiden lukioon tulemiseen liittyvät initaatoriteiksi katsottavat "mokutus- ja "kastajaistapahtumat" ovat lausunnon mukaan koulu yhteisöjen toimintaan liittyvää perinnettä, jolla ei ole maassamme toimintaa ohjaavaa vakiintunutta säädöstä, joka olisi kaikkien yhteisössä olevien yhteisessä tiedossa ja yhdessä hyväksymää. Puuttuvien yhteisten toimintamallien vuoksi tapahtumiin liittyy usein opiskelijoiden oma aktiivisuus, jolloin tilaisuudet voivat muodostua terveyttä ja turvallisuutta uhkaaviksi. Lukiolain ja jatkossa opetussuunnitelman perusteet määrittelevät opiskelijoiden turvallisuuden edistämiseen liittyvät velvoitteet. Oppilaitoksilla ei ole opetushallituksen lausunnon mukaan kuitenkaan jatkossakaan toimivaltaa puuttua oppilaitoksen toiminnan ulkopuolella järjestettäviin tilaisuuksiin.

Opetushallituksen lausunnossa esitettyyn viitaten esitän kuitenkin näkemyksenäni, että koulun tulisi edellä tarkoitettukaltaisissa tilanteissa etukäteen tarkoin selvittää mahdollisen vastuunsa tilaisuuden järjestelyistä. Tarvittaessa koulun tulisi ryhtyä toimenpiteisiin toteuttaakseen opiskelijan oikeuden turvalliseen opiskelu ympäristöön.

Koulutuksen järjestäjän toimenpiteet tapaukset johdosta

Kaustisen Musiikkilukion johtokunta on selvityksessään 9.12.2002 selostanut niitä toimenpiteitä, joihin musiikkilukiossa on ryhdytty tapauksen johdosta.

4

TOIMENPITEET

Saatan Kaustisen kunnan sivistyslautakunnalle, Kaustisen musiikkilukion johtokunnalle ja musiikkilukion rehtorille A:lle tiedoksi käsitykseni tässä asiassa lähettämällä musiikkikoulun johtokunnalle ja rehtori A:lle jäljennöksen tästä oman aloitteeni johdosta tekemästä päätöksestäni siinä tarkoituksessa, joka ilmenee päätöksestä.

Saatan komisario B:lle tiedoksi edellä 3.2 kohdassa esittämäni käsityksen lähettämällä hänelle jäljennöksen päätöksestäni siinä tarkoituksessa, joka ilmenee päätöksestä.

Asia ei ole antanut aiheutta puoleltani enempään.